

Tebdil-i Mekândaki Ferahlık: Kültürel Anlamda Yazlık ve Yazlıkçılar

The Comfort in Change of Place: Cultural Perceptions of Summer Houses and Vacationers

Nükte Sevim Derdiçok*

Öz

Yılın belirli dönemlerinde bir yerde, belirli dönemlerinde ise başka bir yerde olma fikri, tarihî süreç içerisinde isim, içerik, şekil ve uygulama alanı gibi farklı boyutlarda değişim gösterse de mevsimsel olarak yapılan yer değişiklikleri, hâlâ devam eden uygulamalardır. Bu yer değişimi ve beraberinde gelen pratikler, uygulamanın içeriğine bağlı olarak kültürel bir yapı oluşturmakla beraber uygulama alanı kentsel sınırların içinde kalan belirli bir kısmı da kent kültürüne ait unsurların varlığına kanıt oluşturur. Söz konusu uygulamalardan biri olan yazlığa gitme de hem mevsimsel yer değişimi örneği olarak etrafında oluşan pratiklerle kültürel bir daire oluşturur hem de günümüzde yazlık evlerin çoğunlukla kentsel alanların sınırlarında kalması neticesinde kent folkloru için de bir araştırma alanı hâline gelir. Makalede yazlık evlerle bu evlerde ikamet eden ve yazlıkçı olarak adlandırılan grupla-

Geliş tarihi (Received): 13-11-2023 Kabul tarihi (Accepted): 19-01-2024

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. İstanbul-Türkiye/ Istanbul Sabahattin Zaim University Faculty of Humanities and Social Sciences Turkish Language and Literature. Istanbul-Türkiye. nukte.derdicok@izu.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-3020-3226

rı, kültürel anlamları çerçevesinde ele alarak değişen kent algısının bu uygulama üzerindeki etkisini ve yazlık evlerin tarihsel açıdan nasıl bir değişime uğradığını inceledim. Konuyla ilgili literatür taramasında bilimsel incelemelerden ziyade anı gibi edebî türlerin çalışma için kaynak sunacağını fark ettim. Turizm, mimarlık, ekonomi gibi alanlar için bilimsel olarak kabul edilebilecek incelemeler mevcuttur. Ancak folklor perspektifinden yaptığım bu inceleme için anı, biyografi, köşe yazısı gibi türler konuyla ilgili ipuçları ortaya koymuştur. Bu çerçevede yazlık ve yazlıkçıların kültürel anlamları üzerinde durmaya çalıştım.

Anahtar sözcükler: *yazlık, yazlıkçılar, kent folkloru, kültürel uygulamalar, sayfiye*

Abstract

The idea of being in one place during certain times of the year and in another place during other times, although exhibiting changes in various dimensions such as name, content, form, and application area throughout historical processes, still continues as seasonal relocations. This change of place and the accompanying practices, depending on the content of the application, not only form a cultural structure but also serve as evidence of the existence of elements belonging to urban culture within the urban boundaries. Going to a summer house, one of these practices, both creates a cultural circle with the practices that arise around it as an example of seasonal relocation and becomes a research area for urban folklore due to the majority of summer houses being located within the boundaries of urban areas today. In this paper, I examined summer houses and the groups residing in these houses, referred to as summer residents, within the framework of their cultural meanings. I explored the impact of the changing urban perception on this practice and investigated how summer houses have undergone historical changes. In the literature review related to the subject, I noticed that literary genres such as memoirs, rather than scientific studies, would provide sources for this research. Although there are scientific studies acceptable in fields such as tourism, architecture, and economics, genres like memoirs, biographies, and opinion pieces have offered clues for this folklore perspective. Within this framework, I attempted to focus on the cultural meanings of summer houses and summer residents.

Keywords: *summer house, summer vacationers, urban folklore, cultural practices, seaside*

Extended summary

The relationship between places and humans, as well as their connection to culture, has clearly become one of the focal points of our daily lives. The effect of place on human psychology and the mutual interaction between these, influenced by changes in social, economic, historical, and various other fields, is actively following contemporary developments. Therefore, every change encountered in one's daily life affects their relationship with their place. In this context, cultural elements produced by humans are also seen as one of the reasons for spatial transformations resulting from these changes.

The places where individuals who seasonally relocate, namely the summer residents, reside during the summer season, called a summer house, form a cultural structure around them. Despite undergoing changes over time, they continue to preserve and revitalize this structure as long as they exist in different forms. Summer residences, embarking on a journey from mansions to apartment flats, seem to follow a trajectory in terms of socio-economic and socio-cultural aspects parallel to this journey. However, regardless of its controversial content, this situation is important for the continuation of a spatial cultural structuring that has formed around the summer resort.

The unignorable interaction between the place and the individual, particularly in the seasonal residences I refer to as living space, establishes an essential dynamic in which the group referred to as “summer residents” who reside in these seasonal homes, at least for examples from the post-Republic period, being the most influential factor shaping this cultural structure. This situation underscores the significant role that summer residents play in the cultural meanings of the summer house. In other words, the creators and conveyors of the cultural structure formed around summer houses are the summer residents. Therefore, within the scope of the study, it is possible to observe the reflection of summer residents in every sentence discussing the culture of summer houses.

The purpose and significance of the study should be considered within the framework of examining the summer house, which is seen as a secondary type of residence, in the context of the individuals who culturally invest meaning in the place. From the perspective of place, culture, and human relations, this study aims to shed light on the transformation of places by focusing on the impact of seasonal changes in the demographic and characteristic features of individuals forming and expressing this cultural meaning of place; that are, the summer residents.

Summer houses, which constitute one of the areas that shape the social aspects of daily life and allow deviation from routine, have facilitated the formation of different cultural structures as they allow individuals to move or migrate from one place to another. Although they have undergone functional changes over historical periods related to societal developments, summer houses have become subjects of discussion in various disciplines as living spaces that have been able to create unique images due to their proximity to the coastline and their nourishment from its cultural codes.

Previously referred to as seaside and currently expressed as summer residences, these secondary residences have spread from upper socioeconomic groups to middle-upper or middle socioeconomic groups as a result of historical, social, economic, and cultural changes and formed a unique cultural structure. The idea of going to the seaside, which became widespread during the Ottoman period with the “modernization” movements, initially started as an indicator of wealth/status rather than a leisure activity and gradually acquired the function of creating a place for relaxation and entertainment. In other words, one can say that the predominant function of the summer house has changed over time. One can further say that the the role of summer residence that is being an indicator of wealth or status from an economic perspective has gradually become a concealed function in its transformation journey from waterside mansions to houses with gardens, detached villas, summer resorts,

and, in today's context, apartment flats. Nevertheless, this function has been maintained throughout every period. Swimming and going to the summer house, which are accepted as leisure activities so far in a similar manner, have been highlighted by the abovementioned role in periods when having a second home is not economically challenging.

The tradition of going to the summer house has created a cultural structure around the summer resort and summer residents. The cultural structure formed around the second home, dependent on the time structure built on seasonal cycles and the spatial structure, manifests itself in various dimensions such as food and drink, clothing, entertainment, and communication. In other words, the culture created by summer houses and summer residents has been formed with various folklore products such as clothing, food, forms of entertainment, and established communication, gaining different dimensions within a seasonal time frame.

The seaside under examination are those in relation to the coastline. Historically serving as an area responding to hunting and a basic necessity like food, the coastline has also been used functionally in transportation, defense, industry, storage, raw materials, and health over time. Later on, the function of entertainment has also been prominently integrated into life. The fact that the coastline is a desired and used space in areas such as sports and holidays - and therefore tourism - has ensured the transmission of its cultural structure, formed historically, by undergoing various changes until a certain period. However, in the contemporary world, the coastline becoming a commodity and being continuously subjected to the culture of consumption has led to the corruption of this cultural structure. The influx of part of the population to the "favorite holiday resorts" during the summer months has contributed, with undeniable impact, to infrastructure problems and traffic congestion in these areas. The increase in difficulties related to the place for the local population (those who reside there year-round or spend the majority of their time there during the summer), the introduction of different identities and cultural characteristics due to visitors being "from everywhere" and "locals of everywhere," the inability to keep up with the speed of popular culture and consumer culture, and the transformation of the coastline into a "luxurious" state have all made it difficult to talk about the culture of the summer resort in recent years. Furthermore, the concept of summer vacation, which was formed with the idea of tranquility and connection with nature, giving way to standardized places accessible to everyone influenced by popular culture such as holiday villages and all-inclusive hotels, has become a preference supporting this corruption.

Giriş

Mekânın insanla ve bu iki bileşenin de kültürle olan ilişkisi açık bir biçimde gündelik hayatımızın odak noktalarından biri hâline gelmiştir. Mekânın insan psikolojisi üzerindeki etkisi ile bu ikili arasındaki iki taraflı etkileşim, sosyal, ekonomik, tarihî ve ekolojik gelebilecek pek çok alanda yaşanan değişimlerden de etkilenerek güncel olanı takip etmektedir. Dolayısıyla insanın gündelik yaşamında karşılaştığı her bir değişim, mekân ile olan ilişkisini de etkilemektedir. Bu doğrultuda insanın üretimi olan kültürel unsurlar da söz konusu değişimler neticesinde meydana gelen mekânsal dönüşümlerin de sebeplerinden biri olarak görülmektedir.

Mevsimsel olarak yer değiştiren insanın; yani yazlıkçının yaz mevsiminde ikamet ettiği mekân olarak ifade edebileceğim yazlık (evler), etrafında kültürel bir yapı oluşturmakta ve süreç içerisinde değişimler gösterse de farklı biçimleriyle var olduğu sürece bu yapıyı yaşatarak korumaktadır. Yalılardan apartman dairelerine uzanan bir yolculuğa sahip olan yazlıklar, bu yolculuğa paralel olarak sosyoekonomik ve sosyokültürel açılardan da bir seyir takip etmiş görünmektedir. Ancak bu durum, içeriği tartışmalı da olsa, sayfiye etrafında oluşmuş mekânsal bir kültürel yapılanmanın devam ettirilmesi açısından önemlidir.

Mekân ile bireyin göz ardı edilemeyecek etkileşimi, mekân olarak işaret ettiğim mevsimsel konutlarda ikamet eden ve en azından Cumhuriyet dönemi sonrasındaki örnekleri için “yazlıkçı” olarak ifade edilen grupların bu kültürel yapıyı şekillendiren en önemli etken olması durumunu meydana getirmektedir. Bu durum, yazlığın kültürel anlamlarında yazlıkçıların da oldukça kilit bir rolü olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle yazlıklar etrafında şekillenen kültürel yapının yaratıcısı ve aktarıcısı yazlıkçılardır. Dolayısıyla inceleme kapsamında yazlık kültüründen bahsettiğim her bir cümlede yazlıkçıların yansımaları görmek mümkündür.

Çalışmanın amacı ve önemi de ikincil bir konut çeşidi olarak karşılaşılan yazlığın mekâna kültürel olarak anlam yükleyen insan kapsamında ele alınması çerçevesinde düşünülmelidir. Mekân, kültür ve insan ilişkisi noktasından bakıldığında bu çalışma, mekânın kültürel anlamını oluşturan ve ifade eden insanın; yani yazlıkçıların demografik ve karakteristik özelliklerinde yaşanan dönemsel değişimlerin mekân üzerindeki etkisine odaklanarak mekânın dönüşümüne ışık tutmayı amaçlamıştır.

Sayfiyelerden yazlıklara

Orta Çağ'da ekonomik bir hareket olarak başlayan sayfiyeye gitmek, Yeni Çağ'da kışlık saraydan yazlık saraya yer değiştirme biçimine dönüşmüştür. Sahip olunan araziyle ilgilenmek ve pislik, hastalık gibi dönem koşulları içerisinde pek de cazip olmayan şehirlerden kaçmak amacıyla sayfiyeye gitme durumu, çağ atlayınca tebdil-i mekân etme, yaşam zevkinin bir vazgeçilmezi hâline gelmiştir. Böylece sayfiyeye gitme aristokrasiden burjuvaziye sirayet eden bir alışkanlık olmuştur (Bora ve Bora, 2014: 7-9).

Kendi pencereimizden baktığımızdaysa Osmanlı modernleşmesinin bir ürünü olarak 19. yüzyılda sayfiyenin icat edildiğini görmekteyiz. Yazlık, yazlık ev olarak karşılığının verildiği sayfiye, sadece kıyıyla veya denizle ilgili değildir aslında; daha çok mevsimsel bir döneme işaret etmektedir. Bu sebeple kıyı kesimlerde deniz kenarı bir yere gitmek, suyla hemhâl olmak gibi anlamlar içerse de kıyı kesiminde olmayan yerleşimler içinse yaylaya çıkmak anlamına gelmektedir (Alkan, 2014: 15-16). Ancak çalışmada ele alınan sayfiye veya yazlık kısmı, kıyı/deniz/su ile etkileşim hâlinde olan mekânlardır.

“Bir yerin ‘fiziken’ sahilinin olması, orayı sayfiye yapmaz. Sahil coğrafi bir durumdan ibarettir; sahili deniz kıyısına, giderek sahil kasabasına ve nihayet tatil beldesine dönüştüren şey, ‘icat edilme’ halidir. Yeryüzünde hiçbir sahil kalubeladan beri tatil cenneti değil.” diyen Şentürk’ün (2014: 73) ifadeleri, yazlığın yolculuğunu çarpıcı bir şekilde açıklamaktadır.

17-18. yüzyıllarda Osmanlı döneminde padişah ve yüksek tabakanın şehrin dışı olarak kabul edilen Haliç'te ikinci evler yaptırılmaları ile kıyılardan yararlanma fikri ortaya çıkmış ve sonraki dönemlerde de Boğaz sahillerinde yapılaşma başlamıştır. 19. yüzyılda varlıklı aileler Boğaz'a yerleşmiş ve orta sosyoekonomik grup mensupları da eski Boğaz köylerinin kıyılarına taşınır olmuştur (Schiele ve Müller-Wiener, 1988: 18). Köylerde yaylaya çıkma geleneği devam ederken İstanbul'da sayfiyeye gitme alışkanlığı 19. yüzyıl ortalarını bulmuştur. Yaz mevsiminin gelmesiyle Suriçi, Eyüp, Galata Beyoğlu civarında oturanlar şehrin çevresindeki köşk, yalı, kasır gibi mekânlara "göç" ederek sayfiyeye gitmeye başlamıştır. Öyle ki saray ahali için bu göç âdeti bir tören hâlini almıştır. Mevsimin gelmesiyle birlikte padişah, göç fermanını yayınlar ve hem saray hem de halk sayfiyeye gider. 19. yüzyıla gelindiğinde ise ferman beklenmeden mevsimsel bir rutin olarak sayfiyeye gidilmiştir. Böylece yayla geleneği haricinde, Saray ve üst bürokrat grubunun bir pratiği olan yazlık veya sayfiye, modernleşme çabaları sonucu hem Müslüman hem de gayrimüslim üst ekonomik sınıfa yayılmıştır.

Boğaziçi âdeti bir yazlıkçı mekânına dönüşmüştür. Abdülaziz Bey'in aktardığına göre Anadolu tarafında Beylerbeyi, Kandilli, Anadoluhisarı, Kanlıca; Rumeli tarafında Beşiktaş, Ortaköy, Bebek, Boyacıköy ve Emirgân gibi semtler, yalılar (sahilhane) için en çok tercih edilen yerler olmuştur. Bu yapıların her birinin yazın iki renginden biri olan yeşili temsil eden bahçeleri veya ormanlık alanları bulunur, yalıların içi üst sosyoekonomik grubun birer statü göstergesi olacak şekilde döşenir, kendine özgü çeşit ve adabıyla mehtap seyrine çıkma gibi etkinlikler sayfiye geleneği olarak uygulanır (2023: 214-303). 2006 yapımı *Gölgeler Düştü Suyu* adlı belgeselde Semra Germaner'in aktardığı üzere 19. yüzyılda Boğaziçi, kendine özgü bir yaşam biçimi oluşturmuştur. Osmanlı yüksek sınıfının yerleştiği mekânlar olarak ön plana çıkan yalılar, sultanların, hanedana mensup kişilerin, paşaların yaşam alanları hâline gelmiştir. Bu yalılar sadece fizikî anlamda sayılabilecek mekân özellikleriyle değil; mekânın kültürel özellikleri olarak ele alınabilecek yaşam biçimi, adabı, müziği, yeme-içme alışkanlıkları, komşuluk ilişkileriyle bir bütün oluşturmaktaydı. Bahsettiğim belgeselde Doğan Kuban, yalıların iki tip olduğundan bahsederek bu tiplerden birinin Türk yaşam biçimine uygun olan ve Anadolu'da gelişen ev fikrinin İstanbul'a uzantısı olarak tanımlamanın mümkün olduğu iki katlı, ahşap, kulesiz, büyük sofalı, sofaların hem bahçeye hem denize açıldığı bir tipolojiye sahip olduğunu aktarmıştır. Bu da yaşam biçimi ile mimarînin ortak bir kültürel yapı oluşturduğunun göstergesidir. Buna bir örnek olarak halk dilinde karniyarık olarak bilinen yapı tipinin özellikle yaz aylarının dikkate alınarak tasarlanması durumu verilebilir. Kapıların karşılıklı olarak açık olduğunda bir tarafta denizin diğer tarafta bahçenin görünmesi ve ikisi arasındaki hava akımı sayesinde yazın serin bir havanın mümkün kılınması, ilk dönemlerde yalıların çoğunlukla mevsimsel olarak ikinci konut olarak kullanılmasında işe yarar bir yöntem olarak kabul edilmiştir.

Yalılarda yaşayanların ki bunlara günümüz yazlıkçıları olarak bakılabilir, günlük ihtiyaçlarını rıhtımlarına yanaşan pazar kayıklarından temin etmeleri, karayolundan ulaşımın zorluğu sebebiyle cenazelerin bile kimi zaman kayıklar yardımıyla taşınması, Boğaz'ın âdeti su- dan bir cadde hâline bürünmesine neden olmuştur. Bu algıyı oluşturan evlerse kıyıyla hemhâl olmuş, suyla bütünleşmiş mekânlardır. Yalamak fiilinden kaynaklandığı düşünülen ve deniz-

le dudak dudağa olan yapılara verilen isim olan yalı, varlıklı yaşamın ürünü olup bir mevsim kullanılan meskenlerdir. A. Şinasi Hisar'ın dediği gibi "Eski büyük yalılar Osmanlı imparatorluğunun küçücük birer minyatürü gibiydiler." Zira, yalıların mimari özellikleri, meskenlerde nasıl bir gündelik hayat sürdürüldüğünü de anlatmaktadır. Bahçe, kamariye, avlanma yeri, fidanlık, sebzelik, çardak, çiçeklik, havuz, mutfak, hamam, hizmetçi mekânları, kayık-hane, liman, selâmlık, haremlik gibi bölümleri, yalılarda yaşanan hayat hakkında ipuçları vermektedir (Erdenen, 1993: 7-9). Balık tutma şansı taniyan ve suyun üstünde bir gemi gibi duran cumbalar; kayıkla yalının kapısına kadar gelmeyi ve denizden sandallarla geçen satıcılardan alışveriş yapmayı sağlayan kayıkhaneler; deniz tarafına bakan ve altlarındaki ahşap kapakları kaldırıp denize girmeye imkân taniyan odalar ve mahremiyeti sağlayan tasarımları ile yalılar (Şimşek 2011), dönemin kültürel hayatının birer yansımasıdır. Müştemilatlarıyla birlikte geniş bir alana yayılmış olan yalılar, iki-üç odalı ayrı köşkeri; sebze bostanları; çeşit çeşit çiçeklerin dikili olduğu geniş bahçeleri; dönemin moda olmuş mobilya ve aksesuarları ile döşenmiş odaları ile yalı sakinlerinin sosyoekonomik statülerine ve demografik özelliklerine işaret edecek şekilde tasarlanmıştır.

1920'lerin başında İstanbul'a kaçan çok sayıda Beyaz Rus'la birlikte bir plaj kültürü oluşmuş, bunun neticesinde de İstanbul, bir yazlık mekân olarak görülerek özellikle Ankara'daki memur aileleri tarafından yazın birkaç aylık zamanın geçirildiği bir yer hâline gelmiştir. Böylece İstanbul, bir yazlıkçı şehri konumunu almıştır. İstanbul içi bir tebdil-i mekân söz konusuysa yazın göç başlar, arabalar eşyalarla doldurulur, "yeşile ve maviye doğru yolculuğa" çıkılır. Refik Halid, o dönemin yazlık hayatıyla ilgili bazı gündelik pratikleri aktarır. Denizin sabah, ikindi ve akşam saatlerindeki hâli ve plaj eğlenceleri bir yana yazlık ziyaretlerine dair adabı muaşeret önerisi getirir: Öğleden önce deniz saati olduğu için ziyarete gidilmemesi; öğle sıcaklığında birtakım "kibarlıkların" uygulanmasının zor olması sebebiyle öğle yemeği davetlerinin kabul edilmesine sıcak bakılmaması; öğle ve ikindi arası istirahat saati olduğu için ziyaretin uygun görülmemesi; en uygun ziyaret saatinin güneşin hızını kaybettiği 6-8 arası olması; akşam yemeklerinden sonra habersiz ziyaretlerin uygun düşmemesi gibi birtakım kurallardan bahseder (Birkan, 2014: 47-53). Refik Halid'in esprili bir dille aktardığı bu kurallar, yazlık hayatının rutinleri hakkında bilgi vermektedir. Sabah denize gitme saatinin, öğle istirahat saatinin olması ve yazlığın daha ziyade dinlenme mekânı olarak görülmesi, yazlığın gündelik pratikleri içerisinde yer almaktadır. Yazlığa dair belli ziyaret saatlerinin olması, bu saatler dışında misafir kabulünün hoş görülmemesi gibi durumlar, kışlık evlerde ziyadesiyle uygulanan misafirperverliğin yaz mevsimi geldiğinde mekâna bağlı olan misafirliğin daha sınırlı zaman dilimleri ve alanlara alınması şeklinde yorumlanabilir. Başka bir ifadeyle kış mevsiminde geleneksel hayatın getirdiği kurallara uyma davranışı, dinlenme zamanı için ayrılmış ikincil konutlarda daha esnek bir yapıda görülmektedir.

Şehirleşme hareketleri, demografik değişimler gibi birtakım gelişmeler neticesinde 19. yüzyılda sayfiye olarak kabul edilip gidilen yerler, kısa bir zaman içerisinde sayfiyelikten çıkıp şehrin bir parçası hâline gelmiştir. Diğer bir deyişle sayfiye olarak kabul gören mekânlar, şehirle birleşerek hem o şehrin hem de yazlık alanlarının kültürel dokusunu oluşturur. Cumhuriyet Döneminde de sayfiye, üst sosyoekonomik gruba ait bir alışkanlık olma özelliğini

devam ettirir; ancak 1980 sonrası kooperatiflerin de katkısıyla orta sosyoekonomik gruplar arasında da yayılarak günümüz “yazlık ev”lerinin temelleri inşa edilmiş olur (Alkan, 2014: 16-44).

Yazlık ve yazlıkçılığın kültürel anlamları

Tarihî olarak belli bir geçmişe dayanan sayfiye fikrinin ürünleri olan yalıların ve bu meskenlerde mevsimsel olarak ikamet edenlerin oluşturduğu bir kültürel yapı mevcut olup günümüz yazlık evlerinin ilk tiplerini buralarda aramak gerekmektedir. Zaman içerisinde ikamet edenlerinin demografik yapısının ve psikolojik karakteristiklerinin farklılaşması neticesinde çeşitli değişimlere uğrayan bu kültürel uygulama, günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Yazlık ve yazlıkçıların kültürel anlamları, mekânın ilk dönem algısından günümüz algısına kadar yaşadığı değişimler neticesinde katmanlı bir hâl almıştır. Bu katmanlı anlam dünyası, mekâna etki eden bireyin yetiştiği sosyal çevre ve şartların değişmesi ve mekânın da pek çok özelliği ile içinde yaşayan/vakit geçiren veya o mekânı deneyimleyen birey üzerindeki etkileri üzerine inşa edilen ikili etkileşim sonucunda meydana gelmiştir.

Yazlığın kültürel anlamları, sözlük anlamının da ifade ettiği gibi mekân ve zaman ile iç içe geçmiş durumdadır. Diğer bir deyişle mekân ve zaman özellikleri, yazlığın kültürel yapısını oluşturan iki temel unsur konumundadır. Yazlık kelimesi ile bir mekâna işaret edilmekle beraber aslında bu kelime, hem mekân hem de zaman olgusunu akla getirmektedir. Algı dünyamızda kelimenin ifadesi, mevsimsel bir döneme ve özel bir mekâna karşılık gelmektedir.

Foucault'nun ifade ettiği gibi mekân, ölü ya da sabit bir unsur değildir (Işık, 2009: 14); belirli özellikleri gereği diğerlerinden ayrılan bir yapıda hayat bulmaktadır. Simmel'e göre herhangi bir mekânı diğerlerinden ayıran bazı temel özellikler mevcuttur. İlk olarak bahsedilen, mekânın müstesnalığıdır. İkinci olarak ise bir mekânın sınırlandırılmış olduğu ifade edilirken üçüncü özellik olarak da bazı içeriklerin sadece o mekâna özgü olması vurgulanmıştır (Işık, 2009: 14-15) ki bahsedilen bu özellik, çalışmanın da ana konusunu hazırlayabilecek kadar önemli bir yapıdır. Yazlık da içerik bakımından kendine özgü pratikler üreten bir mekândır. Diğer bir deyişle sadece yazlıkta yapılabilen birtakım gündelik ve kültürel pratiklerden söz etmek mümkündür. Esas olarak yazlık kültürünü veya “yazlıkçılık konseptini” oluşturan ve şekillendiren unsurlar da bunlardır. Bu aşamada gözden kaçırılmaması gereken husus, yazlık kültürü dediğimizde pek çok unsurun karşımıza çıkmasıdır: Eski sayfiyeler, yalılar, köşkler, yazlık evler, devre mülkler, yazlık siteler, kamplar (banka kampları, belediye kampları, askerî kamplar gibi), oteller, pansiyonlar, kamp alanları (çadır gibi). Özellikle günümüzde çok fazla seçenek olduğunu görmek mümkündür. Çalışmada ise bu seçeneklerin her biri üzerinde ayrıntılı olarak durma imkânı olmadığı için sayfiyenin yazlığa dönüşme macerasından bahsedilerek “yazlık ev” konseptinin kültürel olarak yarattığı ve aktardığı gündelik pratiklere değinilmiştir.

Çalışma kapsamında seçilen yazlık ev, tüm kültürel anlamlarından sıyrılmış olarak ele alındığında her şeyden önce bir mekândır. Herhangi bir alan, kullanılmadığı sürece bir “yer” olarak kalır; ancak o yer, insanlar tarafından kullanılmaya başlandığı an mekâna dönüşmek-

tedir. Bu kullanım da mekânın üretimi olarak değerlendirilebilir. Zira o mekâna özgü pratikler ve mekânın temsili söz konusudur (Işık, 2009: 20-21). Yazlık olarak ifade edilen mekânlar da aslında birer üretimdir. Bu üretim, sadece mekânla sınırlı kalmaz; içeriğindeki pratiklerle de kültürel bir yapı oluşturur. Söz konusu yapıyı oluşturan bireyler; yani yazlıkçılar da mekân üzerine inşa edilen bir isimlendirme ile anılmaktadır. Özellikle Cumhuriyet Dönemi sonrası karşılaştığımız yazlıkçı tanımlaması, yazlık ev tipinin ortaya çıkmasıyla oluşmuştur. Diğer bir deyişle mekâna bağlı bir grup ismi/tanımlaması ortaya çıkmıştır. Böyle bir mekân etkisi ile isimlendirilen bu gruplar, aslen mekânın kültürel boyutunu yaratıp aktaran bireylerdir. Başka bir ifadeyle mekân ile birey etkileşimi bahsettiğim üretimi meydana getirmektedir. Aynı zamanda söz konusu üretim, Yücel'in de ifade ettiği gibi kimliği oluşturan, aktaran ve hapseden bir alan olarak da çalışmaktadır (2009: 102).

Yazlık dediğimizde ister istemez kıyı olgusu akla düşmektedir. En öz hâliyle su ve karayı birbirinden ayıran bir çizgi olarak tanımlanan kıyı, aynı zamanda bir eşik, bir geçiş alanıdır da. Bu alan, insanların fiziksel ve zihinsel açıdan geliştirici olan birtakım etkinlikleri yürüttükleri, insanlar arası etkileşimi sağlayan, ortak bir kültürel yapı ve bir kimlik oluşturan bölgedir. Sadece mekân değil; o yeri mekân hâline getiren kullanıcı ile arasındaki etkileşim, kullanma süreci ve sürekliliği, kültürel değerler, coğrafya, iklim gibi çeşitli unsurlar üzerine oluşan kıyı kültürü ve kimliği, su ögesi ile doğrudan ilgilidir. Görme de dâhil olmak üzere tüm duyuları dokunma duyusunun devamı olarak gören anlayışa göre düşünürsek insanların suya (denize) ulaşma/dokunma veya ona temas etme isteğini de kavramak mümkün olmaktadır (Özkan, 2017: 46-48). Bu sebeple sayfiye olarak kabul edilen kıyı yerleşimleri de denizle hemhâl olan mekânlar olarak burada yaşayan insanlar üzerinde bir kimlik yaratmaktadır. Aydın Boysan'ın cümlelerine kulak verdiğimizde denizle hemhâl olmanın ne demek olduğunu anlayabiliriz:

Yalnız Boğaziçi'nde değil, bütün İstanbul kıyılarında 'leb-i derya'da yaşanırdı. Her İstanbul hemşehrisinin, kim olursa olsun, dilinde olan bu şiirsel deyimın anlamı: 'denizin dudaklarında' yaşanır demektir. Günlük yaşayışa da sessizce sarkmış olan bu deyim, insanla denizin sevgiyle kucaklaşmasını anlatırdı. İnsanla denizin bu denli sıcak ilişkilerde kucak kucağa yaşaması, sözlerle anlatılamaz ki... Onunla romantik sevişmenin ruhsal birlikteliğini, yaşamayan duyumsayamaz ki. Yarım yüzyıldan daha genç olanlar, bu şehir hep böyleydi sanıyorlar. Biz, Samatya kıyılarındaki birinci, ikinci, üçüncü kumsallarda, Etyemez kumsalında denize girip derinlere dalar, kayalardan midye sökerdik. Denizin içi dibe kadar, yaşam kaynardı. Elbet çeşitli balıklar, pavurya-karides ve bitkiler de. Ömrümüzün yarısı suda, yarısı karada geçerdik. İyi yüzer ve dalardık. İyi balık avcısıydık. Evlerimizin 10 adım, 20 adım ötesi denizdi. Denizin dudaklarında yaşamak buydu. Kıyılardaki bütün insanların yaşamı, denizle iç içeydi.(2004: 39-40)

Coğrafi olarak suyun kenarında bulunan yerleşimler, suyun hareketliliği ve değişiminden payını almaktadır. Bu etkileşim sadece coğrafi sınırlarda kalmaz; burada yaşayan insanların karakterine, davranışlarına, kültürel üretimlerine, gündelik hayat pratiklerine de yansır (Özkan, 2017: 46-48). Kıyı öyle bir mekân hâlini alır ki "denizle hayatın kendiliğinden birbirine karıştığı" bir bağ olurverir (Göregenli, 2022: 196). Kıyı, tarih boyunca işlevsel olarak insanlar için ekonomik ve sosyal bir alan olmuş; antik yerleşimlerin kıyılarda yer alması ve deniz olanaklarının kullanılarak gelişim gösterdiği yerler olarak önem kazanmıştır. Zaman

içerisinde kıyı, deniz banyoları/hamamları, plajlar, çeşitli eğlence mekânları ile sosyal yaşamın vazgeçilmez bir unsuru hâline gelmiştir (Erdoğmuş, 2012: 38-42). Bu durum, kültürel hayatın denizle bağlantısını da göstermektedir. Diğer bir deyişle söz konusu durum, denizin eğlence, üretim ve tüketim merkezli olmak üzere kültürel hayatı nasıl şekillendirdiğinin bir göstergesidir. Aynı zamanda söz konusu üretim ve tüketim, kıyıda yerleşimin olmasını ve dönemsel özelliklere bağlı olarak bu yerleşim/ikamet tiplerinin değişmesine yol açmaktadır.

İkamet edilen yer anlamına gelen konut, ihtiyaca göre birincil ve ikincil konut olmak üzere ikiye ayrılarak ele alınmaktadır. Birincil konut, her mevsim yaşanan mekân olarak ifade edilirken ikincil konut ise yılın belirli zamanlarında boş zaman aktiviteleri (gezmek, dinlenmek, eğlenmek gibi) için gidilen mekân şeklinde tanımlanmaktadır. Yazlık ev de bir ikincil konut tipidir. İkinci konut düşüncesi, kişinin fiziksel, sosyal ve zihinsel sağlığı için birtakım geliştirici faaliyetlerin yürütülmesi açısından tercih edilir bir unsurdur. Sanayi devrimi ile gelişen ve bu faaliyetler kapsamında ele alınabilecek tatil yapma fikri, ikinci konuta sahip olma isteğini desteklemektedir. Özellikle 1980 sonrasının yazlık evleri, bu açıdan bakıldığında sanayileşme ve kentleşme ürünü olarak ele alınmaktadır (İnan ve Can, 2021: 6-9).

“İki evli” olma durumunu Sibel Eraslan anneannesinin anıları üzerinden keyifli bir dille anlatmıştır. Eraslan’ın 1967 doğumlu olduğu bilgisinden yola çıkarak 70’li ve 80’li yıllara ait olduğunu varsaymanın mümkün olduğu anılarına yolculuk yaptığımızda anneanesi Zeynep Hanım’ın kış aylarını Üsküdar’daki evinde, yaz aylarını ise dönemin sayfiye yerlerinden biri olan Şile’deki iki katlı, ahşap, bahçeli yazlık evinde geçirdiğini öğreniriz. Bu ikinci evi ve ortamı, yazlık olarak nitelendirebileceğimiz hususlar da açıkça anlatılır: Zamanın mekâna özgü kurallara göre işlediği, mavi ve yeşilin hüküm sürdüğü, çeşitli çiçeklerin sokakları, kokularının havayı süslediği, “yüzmeyi yürümeyle aynı anda öğrenmiş balık burcundan çocukların” koşuşturduğu, kış aylarında ayrı şehirlere dağılan kuzenlerin toplandığı, güneşten yanılan, ikindi uykusuna yatılan, kapıların kilitlenmediği, kapı önlerinde oturma alanlarının olduğu, yaz tatili için gelen misafirlerin ağırlandığı bir mekân olarak tasvir edilir yazlık evler ve yazlık evlerin olduğu alanlar (2010).

Yazlık evler, ikinci konut olarak kabul görmesine sebep, genellikle birinci konutlarda fazlalık veya eski olarak görülen eşyaların taşındığı ve bir nevi buralarda değerlendirildiği mekânlardır. Özellikle her sosyoekonomik grup arasında kullanımından sonra, genellikle yeni eşya alımının yapılmadığı bu konutlar, birer depo özelliği de taşımıştır. Mobilyalar, tekstil ürünleri, mutfak aletleri gibi pek çok eşya birinci konuttan ikinci konuta taşınmış ve durmuştur. Eşyanın sürekli olarak yenilenmesinden ziyade yılın her mevsiminde kullanılmayan bu evlerde değerlendirilmesi, ekonomik anlamda aile bütçesine katkı sağlayan bir unsur olarak kabul edilebilir. Aynı zamanda yazlık sahibi kişinin sadece kendisine ait birinci konuttan değil; yakınlarına ait konutlardaki fazla veya eski olarak görülen eşyaları da bu evlerde değerlendirdiği söylenebilir. Böylece yardımlaşmanın ve kişiler arası bir tüketim döngüsünün oluşmasının örneğini görmek de mümkündür.

2014 yılında Salt Beyoğlu tarafından düzenlenen “Yazlık: Şehirlinin Kolonisi” adlı sergi kapsamında yapılan “Ev Konuşmaları” etkinliğinde Meltem Ö. Gürel’in yapmış olduğu “Modernizmin Türkiye’deki Açılımı Olarak Yazlık Ev” başlıklı konuşması, 1950’li yıllarda

yaşanmaya başlayan birtakım değişimler neticesinde sayıca artan yazlık evlerin seyriyle ilgilidir. Gürel, konuya mimarlık açısından yaklaşırsa da kültürel anlamda sundukları da oldukça önemlidir. Deniz suyunun kirlenmeye başlaması, 1948 yılından itibaren yol yapımında makinelerin kullanımıyla birlikte bu yapımların hızlanması, dönemin siyasi partilerinin kentleşme politikaları, otomobil kullanımının artması gibi nedenlerle yazlık ev inşaatlarının ve kullanımının çoğaldığından bahseden Gürel, bu evlerin üst ve orta-üst sosyoekonomik gruplar arasında yaygın olduğunu belirtmiştir. Yine aynı etkinlik kapsamında “Tüttüncü ve Hadi Yazlık Evi” başlıklı konuşmasında Sevinç Hadi ise kendisine ve ablasına ait yazlık evleri mimarlık açısından ele alırken Gürel’in değindiği gibi kültürel anlamda ipuçları verebilecek açıklamalarda bulunmuştur. Hadi’nin anlatımına göre yazlık evlerin planı yapılırken evler, yazlık ortamının gündelik pratiklerine uygun olacak şekilde tasarlanır ve bu kapsamda aile yaşamının sıcaklığını aksettirecek ortak mekânlar ön planda tutulur. Aynı zamanda evin iç tasarımı noktasında da ayrı ayrı bölümlerden ziyade bir arada olunmasını sağlayacak şekilde az bölümlenmeye giden tasarımların tercih edildiğinden bahsetmiştir. Bu seçimler, şehirdeki hayattan farklı bir hayat sunacak şekilde yapılır. Açık ve ortak mekânların baskın olması ve yazlık komşuluğunun ön planda tutulması, insanlar arası etkileşimin önem kazanması anlamına gelmektedir.

Yazlık, denizle buluşma anlamına da gelmektedir. Yazlığı olmayanın araç veya toplu taşıma ile günübirlik veya otel, kamp gibi farklı seçenekleri değerlendirerek denize gelmeleriyle yazlığı olanların denizle ilişkisi bir değildir. Denizin hemen kıyısında veya denize yürüme mesafesinde yazlık evi olanlar, sabahın ilk saatlerinde, gürültüden uzak denize girebilirken şehrin içinden günübirlik denize gelmek isteyenler, bu sakinliği yakalayabilmek için oldukça erken bir saatte hazırlığa başlamalıdır. Ayrıca yazlık evi olanlar denizle istedikleri vakitte etkileşime geçme özgürlüğüne sahip olurlar; ancak günübirlikçiler için denizle iletişim belli bir saat aralığına hapsolür ve kışlık eve dönüş söz konusudur. Yazlığı olanlar için bu özgürlük, denizi daha iyi tanıma anlamına da gelmektedir. Denizi tanıma, istendiği zaman denize girme ve yüzme, bugün oldukça sıradan bir aktivite gibidir; ancak Şentürk’ün ifade ettiği gibi özgürce denize girmek, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden sonra yaz mevsiminin gündelik hayat pratiklerinden biri hâline gelmiştir. Deniz kenarında şezlonga uzanıp güneşlenmek gibi boş zaman faaliyetleri ise 1980’lerden sonra karşılaşılan aktivitelerdir. Bugün kıyı kültürünün unsurları olarak sıradanlaşan mayo, şapka, güneş gözlüğü ve güneş kreminin tarihi 1990’lara kadar götürülebilmektedir (2014: 77).

Denizle çevrili olan bir toplumun denizle geç tanışmasının belirli nedenleri vardır. Denizle ilişkisi onu karadan izlemenin ötesine geçemeyen Osmanlı toplumunda sadece kadın için değil; erkek için de hazır olunmayan bir eğlence çeşidi olarak denize girmek; Avrupa ülkelerindeki hafta sonu tatilinin Osmanlı toplumunun boş zaman algısı ile uyuşmaması, Cuma günü başlayan tatil aktivitelerinin erkekler için topluca kılınan Cuma namazı, kadınlar içinse evliya kabirlerinin ziyareti, aile ziyaretleri, çarşı alışverişi şeklinde olması, toplumun giyimkuşam ve inanç kültürü ile plaj giyimi arasındaki ilişkisizlik gibi etkenlerle gecikmiştir. 19. yüzyıl ortalarında görülmeye başlanan deniz hamamları sayesinde Osmanlı toplumu denize girme ile tanışmıştır. Işın’ın ifadesiyle deniz hamamları, “Osmanlı insanının yüzme ihtiyacına çözüm olarak, geleneği ürkütmeden düşünülmüş ilginç bir sosyo-kültürel projedir.”. Cum-

huriyet döneminde ise toplum plajla tanışmıştır. Plaja gitmek, ilk zamanlar kaplıca şifa bulmakla aynı anlama gelirken 1950'li yıllarda plaj kavramı deniz kültürü içinde belirgin bir yer almıştır (2023: 211-217). Dolayısıyla plaj ve plaj kültürünün içerisinde değerlendirilen unsurlarla tanışma ve onların gündelik hayat pratiğine dâhil edilmesi de vakit almıştır.

Yazlık, mevsimsel olarak kendine özgü birtakım kıyafet ve eşya kullanımını gerektirmektedir. Mayo bunların başında gelen giysilerden biridir. Hazır giyim popülar olmadığı dönemlerde kadınların kendileri ve çocukları için evde diktikleri mayolardan bir moda unsuruna dönüşen mayo, bikini gibi ürünlere uzanan bir yolculuğu olan bu ürün, yaz mevsiminin sembollerinden biridir. Sadece mayo değil; deniz elbiseleri, terlikler, şapkalar, güneş gözlükleri, güneş kremleri, havlular, şemsiyeler, şezlonglar, hasırlar, kovalar, can simitleri, kolluklar gibi giyim, aksesuar, tekstil ürünü, kozmetik ürün ve eşyalar da yaz mevsiminin birer simgesidir.

Plaja veya denize girme aktivitesine bağlı olmayan unsurlar da mevcuttur ki bunlardan biri okeydir. Özellikle akşam yemeği saatinden sonra yazlık ev sakinlerinin bir boş zaman aktivitesi olarak gördükleri bu oyun, komşu teraslarında taşlardan çıkan sesler sebebiyle küçük gerginliklere de neden olan bir yazlık unsuru olarak kabul edilebilir. Zaman içerisinde tatil kavramının ve plaj kültürünün gelişmesiyle bu ürünler önemli pazarlama ve satış alanlarına dönüşmüştür.

Pazarlama alanına hizmet eden ürünler dışında yazlığın gündelik pratikleri içerisinde yer alan ve yazlıkçı olan hemen her bireyin hafızasında yer etmiş birtakım uygulamalar da mevcuttur. Örneğin; yazlığın varsa kendine ait bahçesi veya balkon-teras alanının hortumla sulanması ve bu işlem sırasında hortumdan akan suyun ayaklara tutulması, akşam saatlerinde balkonda otururken çeşitli yöntemlerle sineklerin avlanması, plaja gidilecek günler için evin bir köşesinde şemsiye gibi malzemelerin tutulması, plajdan gelindiğinde bahsettiğim hortumla kumlu ayakların yıkanması ve o şekilde eve girilmesi, bu uygulamalardan sadece birkaçıdır. Tüm bunları bilen ve uygulayan ise gerçek anlamda bir yazlıkçıdır. Görüldüğü üzere son dönemin yazlık evlerinin ritüelleri, yalı sakinlerinin mehtap gezintilerinden farklı bir boyuta dönüşmüştür. Bu değişim, mevsimsel olarak yer ve mesken değiştiren bireylerin yaşam biçimlerinin, ekonomik durumlarının, demografik karakteristiklerinin farklılaşmasının bir sonucu olarak yorumlanabilir.

Denize koşturmak, iskeleden denize atlamak, yüzme ve atlayış stilleri/becerileriyle çocukların birbirleri ile yarışmaları, deniz kenarında kumdan kaleler yapmak, sıcaktan nefes alabilmek için dondurma yemek, soğuk suyla serinlemeye çalışmak, denizle ilgili efsaneler yaratmak ve anlatmak, midye ve “süt darı” yemek gibi kıyıyla ilgili ritüeller vardır. Belki de denizin dilini anlamak, yaşam biçimini denize göre şekillendirmektir yazlıkçılık. Çocuklar için kışın şehir ortamında kavuşamadıkları bir özgürlüktür aynı zamanda. Aslı Biçen'in çocukluk anılarından aktardıkları bu özgürlüğün güzel bir ifadesidir:

Bir sene boyunca sadece bunu beklerdik. Haftalar önce sormaya başladık, tamı tamına hangi gün gidileceğini öğrenmek için. Genelde okul kapandıktan birkaç gün sonra vuku bulurdu bu mutlu hadise. Aile kontrolünün gevşemesi, okulun hepten yok olması, sokakla içli dışlı olmak demektir. Üç ay boyunca yavru hayvanlar gibi sadece bedenimizle var olurduk. Çıplak omuzlarımızı güneş soyardı, çırpı bacaklarımız kapkara olur, buz gibi denizden çıkmaya direnmekten dudaklarımız morarır, çenelerimiz birbirine çarpar, ya-

kantop oynarken yüzümüze yapışan tozun içinden ter kendine beyaz yollar açardı. Sınıfta olunca sıkıcılığıyla yavaşlayan zaman, tatilde eve girme, denizden çıkma, kayıktan inme gibi anlarda çok hızlı geçen, çok kıt bir şey hissi verir, gerçekten kıymetlenirdi. Bedenimiz de zamanımız da -en azından kısmen- bizim kontrolümüzde olurdu. Yazlığa gitmek her şeyden önce bir özgürlük deneyimiydi. Hayatın dışında, bir sınıfta ya da akşamları ödev başında bir odada kapalı tutulduğumuz koca bir kışın ardından nihayet kendimizi hayatın içinde hissettiğimiz bir yerdi. (Biçen, 2014: 211)

Biçen'in bahsettiği bu özgürlük, sadece çocukluk yıllarında kalmaz yazlıklarda; genellikle gençlik döneminde de bir başka dünya sunmaktadır. Yazlık arkadaşlıkları kurmak, sabah saatlerinde denize girmek için, akşam saatlerindeyse çeşitli eğlenceler için kumsalda buluşmak, yaz şarkıları ezberleyip söylemek gibi yazla özgü bir eğlence kültürü oluşturmuştur (Meriç, 2014: 265).

Özgürlük, güven ile iç içedir. Yazlık mahallelerin sağladığı güven ve tanıdıklık duygusu, kışlık evlerin bulunduğu şehir ortamında artık bulunamayan bir lüks hâline gelmiştir. Aynı zamanda yazlık evin etrafında oluşan birtakım imajlar mevcuttur ki bunlar da yazlık kültürünü oluşturan unsurlardandır. Yukarıda bahsedilen mayo gibi mevsimsel ve mekânsal unsurlar, bu imajlardan biridir. Sadece mayo değil; sayfiyeye özgü bir giyimden de bahsetmek mümkündür. Şehir merkezlerinde giyilmesinden ziyade sayfiye mekânlarında giyilmesinin tercih edildiği kıyafetler olduğu gibi deniz gözlüğü, şapka, can simidi, kolluk gibi pek çok aksesuar da bu yaşamın vazgeçilmezlerindedir. Üstelik sadece giyim veya aksesuar değil; bazı eşyaların da mevsime ve mekâna özgü olduklarını söylenebilir. Yazlık evlerin balkon, teras veya bahçelerinde sıklıkla karşılaşılabilen salıncak, hamak, delta sandalye ve masa gibi eşyalar bunlardan bazılarıdır. Günümüzde bu tip eşyaları birinci konutlarda da görmek mümkündür; ancak özdeşleşme açısından baktığımızda bunların ikinci konut çeşitlerinden biri olan yazlık evler ile ilişkilendirildiği ifade edilebilir. İmajlardan bir diğeri ise patates, patlıcan, biber, havuç, kabak gibi sebzelerin kızartması (genellikle sarımsaklı-domatesli sosla ve yoğurtla birlikte servis edilir), mangal gibi birtakım yemeklerin ve pişirme yöntemlerinin yazlık ile ilişkilendirilmiş olmasıdır. Kızartma yaz yemeği olarak görülürken mangal ise bir keyif unsuru olarak yazlığın olmazsa olmazıdır.

Yeşil ile mavinin buluştuğu mekânlar olan yazlık evler ile yaşayanların oluşturduğu kültürel imajlarda, özgürlüğün, uyumun yorumu olarak kabul edilen ve hoşnutluk, huzur, teslimiyet, güven, geleneksellik, değer, fedakârlık, sonsuzluk anlamlarına geldiği düşünülen mavi ile bilinçlilik, azim, tutarlılık gibi anlamlara gelen ve doğa ile ilişkilendirilerek rahatlatıcı bir unsur olarak görülen yeşilin (Günay Aksoy, 2022: 151) etkisi hissedilmektedir. Bu iki renk ve anlamları etrafında şekillenen mevsimsel bir yaşam tarzı söz konusu olmakla beraber hissettirdikleri ile de yazlık evler, kültürün sadece uygulamada değil; insanın duygu ve düşünce dünyasını da oluşturduğunun önemli örneklerinden bir tanesidir.

Yörükân'ın ifade ettiği gibi 19. yüzyılın sonlarından itibaren dünya hızlı bir şekilde şehirleşmekte; köyler yerini şehirlere bırakmaktadır. Bu değişim, bireyin ve dolayısıyla toplumların çevresini de değiştirmektedir. Her şeyden önce insan doğadan kopmuş; sürekli şikâyet edilmesine rağmen düzenin de bir parçası olunan gürültülü, kalabalık, kirli şehir ortamlarına taşınmıştır. Bahçelerde yetiştirilen ürünlerden saksılara sığdırılmaya çalışılan hayatlara dönüşen bu süreçte insan, küçük yerleşimlerdeki tanıdık ve yakın iletişim bağlarını arar olmuştur

(2006: 163-164). Yazlıklar, bir anlamda bu arayışın bir ürünüdür, diyebiliriz. Özellikle 1980 sonrası dönemde toplumdaki pek çok sosyoekonomik grubun ikincil konutlara ulaşabilmesi, özlenen doğa ile insan ilişkisine bir parça da olsa geri dönüşü sağlamıştır. Apartman tipi yazlık evlerin moda olmadığı ve müstakil yazlıkların inşa edildiği süreçte bu evlerin genellikle küçük de olsa bir bahçeye sahip olması imkânı, insanı şehirdeki sıkışık yaşantısından kurtararak tabiat ile tekrar iletişim kurmasına fırsat vermiştir. Boş zaman aktivitesi olarak yazlığının bahçesiyle ilgilenen birey için fiziksel ve zihinsel olarak bir gelişim sağlanacağı şüphesizdir. Bahçesinde ürettiği ve tamamen kendi sorumluluğunda olan ürünleri, kahvaltı sofrasında tüketen birey, duygusal anlamda da doyum sağlayabilmektedir. Diğer bir deyişle saksılara sığdırılmaya çalışılan hayat, tekrar bahçelere kavuşabilmiştir. Aynı zamanda bu evlerin denizle bağının olması da insanı istese de doğadan uzaklaşamayacağı bir mekâna alıştırmıştır. Diğer taraftan mahalle kültürünün şehirlere oranla daha aktif olarak devam ettirildiği sayfiyeler, insanın özlem duyduğu bir başka alan olan yakın ve tanıdık insan ilişkilerinin devamlılığı için de fırsat sunmaktadır. Yazlık evlerin sunmuş olduğu bu imkânlar, bireyin zihinsel ve fiziksel sağlığı için de önemli fırsatlardır. Ne var ki bağlamın getirisi olarak yaşanan dönemin ihtiyaç ve beklentileri, söz konusu fırsatların “her şey dahil” otel seçeneklerine rağbet edilmesine veya yazlık tipi ikinci konutun değişim göstermesine yol açmıştır.

Yazlıklardan “her şey dâhil”lere

Günümüzde yazlığın geldiği noktada kent ve kırsal alan sınırları veya sınırsızlığı ön plana çıkmaktadır. Kentsel mekânlarda oluşan değişimler, kırdan kente yaşanan etkileşimin bir ürünüdür. Bu etkileşimin çıktılarında biri de yazlıkların güncel durumudur. Birkan’ın ifade ettiği gibi artık yazlıkçı şehri İstanbul değildir. Yazlık için insanlar Ege, Akdeniz ve Karadeniz sahillerini tercih etmektedir. Yazlığa gitme göç arabalarıyla değil; arabası olanların kendi araçlarıyla, olmayanlarınsa uçak ve otobüs seçenekleriyle gerçekleştirdikleri bir hadisedir. Yazlık evi olmayanlar yaz tatilini farklı seçeneklerle geçirebilmektedir. Yazlık siteler, kamplar ve oteller, yaz tatilinin olmadığı bir dünya hayalinden bizi uzaklaştırmaktadır (2014: 60). Bu durum da kentten kaçayım derken aslında kentin tam içerisine düşmek gibidir. Şentürk’ün ifadesiyle “1980’lerde başlayan, kentten kaçıp doğaya sığınma miti öyle hızlı gerçeğe döndü ki, kentten kaçılarak gelinen köy, her yerde rastlanan alelade bir kentsel manzaraya bürünür oldu.” (2014: 71).

Çalışma saatlerinde yaşanan değişim, emeklilik yaşının indirilmesi, gündelik yaşamdaki çeşitlenmeler, yazlık evlerin bir mevsimden daha uzun süreler geçirilen mekânlar olmasını sağlamaktadır. Eski dönemlerde küçük yerleşimlerde inşa edilen bu ikinci evler, sonraki dönemlerde villa tipi meskenler veya kentsel hayatın devamı niteliğinde olan apartman tipi daireler şeklinde de görülmektedir. Kentleşme hızına bağlı olarak ikinci evlerin kentle iç içe olması da bu evlerde geçirilen sürelerin uzamasına olanak sağlamaktadır. Denilebilir ki genellikle sahil şeridinde inşa edilen ikinci evlerin sayılarının çoğalması ve rağbet görmesi, yeni kentlerin doğmasına, bir başka deyişle kentten kaçmak isterken yazlık alanların da kentleşmesine neden olmuştur (Güçlü, 1988: 206-209). Kısacası toplumsal değişimler mekânların değişmesine de yol açmaktadır.

1950’li yıllarda başlayan kentleşme süreci ve kültürünün bir devamı olarak 1980-1990’larda sahil şeritlerinde yazlık sitelerin yoğunlaşması (Gürsoy Ulusoy, 2023: 125), yazlık kültürünün farklı bir boyuta taşınmasına yol açmıştır. Site ortamına taşınan yazlıklılığın mahalle kültüründen koptuğu ve ortak yaşam alanlarında mekâna özgü özellikler taşıdığı görülmektedir. Gürsoy Ulusoy’un ifadesiyle kendi içinde kapalı mekânlar olan siteler, güvenlik sağlama sözüyle tercih edilse de hem toplum içindeki sosyoekonomik olarak ayrışmanın görüldüğü ve dolayısıyla kültürel unsurların buna göre şekillendiği hem de sosyal ilişkilerin belli bir alan ve grupla sınırlandırıldığı mekânlar olarak görülmektedir (2023: 130). Ayrıca günümüz dünyasında yazlık sahibi olma, tüketim kültürünün etkisiyle bir statü göstergesine dönüşmüştür. Yine küreselleşmeye paralel gelişen sosyal medya ve popüler kültür etkisiyle çeşitli sayfiye/yazlık mekânlar, tüketimin son raddesine ulaşmıştır.

Toplum yapısının değişmesi ve kadınların da iş hayatında aktif olarak rol alması neticesinde sayfiye fikrinde önemli bir değişim meydana gelmiştir. Karı-koca çalışan çiftlerin yazın kısıtlı tatil dönemlerinde (izinleri kadar) ikinci bir evin sorumluluğu ile uğraşmak yerine her şey dâhil olarak hizmet alabilecekleri tatil köyleri veya otelleri tercih etmeleri söz konusudur. Sayfiyenin ortaya çıkışında yazın da ikinci evden işe gidip gelen erkek ve kışlık konutta harcadığı tüm emeği yazlık konutta da harcayan kadın için bu mekân, kabul edilebilir bir çaba gerektirebilir. Ancak günümüzde değişen dünya algısı ile birlikte yaz tatili fikri ve içeriği de değişim göstermektedir (Eriş, 2014: 134).

Yaşanan tüm değişimler neticesinde tarih içerisinde uzun bir seyri olan yazlık, günümüz dünyasında popüler kültürün etkisi altında değerlendirilebilecek bir mekân hâline gelmiştir, demek çok da yanlış olmaz. Mahalle kültürünün hissedildiği; yakın insan ilişkilerinin kurulabildiği; küçük yerleşim yerlerinin verdiği güven duygusunun hissedilebildiği; gürültülü, kalabalık ve pis olarak görülen şehirlerden kaçmak için fırsat olarak kabul edilen yazlıklar, bugün kentleşmenin de son derece hızlı yaşanması sebebiyle küçük kent merkezlerine dönüşmüş; kentlerle ilgili şikâyet edilen her bir unsur bu mekânlarda da yaşanır olmuştur. Kendine özgü gündelik pratikleri ve uygulamaları ile özel bir kültürel alan yaratan yazlıklar, günümüzde özlemlerle anlatılan anılarda yerini almıştır.

Sonuç

Gündelik hayatın sosyal yönünü oluşturup rutinden çıkmayı sağlayan alanlardan biri olan yazlıklar, insanların bir yerden bir yere taşınmaları veya göç etmelerine olanak tanıdığı için farklı kültürel yapıların oluşmasına da imkân sağlamıştır. Tarihsel süreç içerisinde toplumsal gelişimlere bağlı olarak işlevsel açıdan birtakım değişimler yaşamış olsa da yazlık evler, son döneme kadar kıyı ile iç içe olmaları ve ona ait kültürel kodlardan beslenmeleri dolayısıyla kendine özgü imajlar yaratabilmiş mekânlardan biri olarak farklı disiplinler tarafından tartışılan bir konu hâline gelmiştir.

Sayfiye olarak başlayan ve günümüzde yazlık şeklinde ifade edilen ikinci konutlar, yaşanan tarihsel, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler neticesinde üst sosyoekonomik gruplardan orta-üst veya orta sosyoekonomik gruplara yayılarak kendine ait kültürel bir yapı oluşturmaktadır. Osmanlı döneminde “modernleşme” hareketleri ile yaygınlaşan sayfiyeye gitme

fikri, boş zaman aktivitesinden ziyade bir zenginlik/statü göstergesi olarak başlayıp zaman içerisinde dinlenme, eğlenme gibi etkinliklere bir mekân oluşturma işlevini edinmiştir. Başka bir ifadeyle yazlığın süreç içerisinde baskın olan işlevinin değişime uğradığı söylenebilir. Ekonomik anlamda bakıldığında zenginlik veya statü göstergesi olma işlevini her daim devam ettiren yazlığın yalı tipi meskenlerden bahçeli villalara, müstakil evlere, yazlık sitelere ve günümüzde apartman tipi konutlara dönüşme macerasında bu işlevin aşamalı olarak gizli bir fonksiyon hâline geldiği ifade edilebilir. Ancak ne olursa olsun söz konusu işlev her dönemde devamlılığını sağlamaktadır. Sosyal ve kültürel açıdan bakıldığında ise benzer şekilde her dönem işlevsel olarak boş zaman değerlendirme aktivitelerinden biri olarak kabul edilen denize girme ve yazlığa gitme, ikinci bir konuta sahip olmanın ekonomik anlamda zorlayıcı olmadığı dönemlerde bahsedilen işleviyle ön plana çıkmaktadır.

Yazlığa gitme geleneği, yazlıkçılar ve mekân olarak yazlık etrafında bir kültürel yapı meydana getirmiştir. Mevsimsel döngü üzerine inşa edilmiş zaman yapısı ile mekân yapısının birlikteliğinde ikinci konuta bağlı oluşmuş kültür yapısı; yeme-içme, giyim-kuşam, eğlence, iletişim gibi alanlarda kendini göstermektedir. Diğer bir deyişle yazlık ve yazlıkçıların oluşturduğu kültür; kıyafet, yiyecek, eğlence biçimleri, kurulan iletişim gibi çeşitli halk bilgisi ürünlerinin mevsimsel olarak bir zaman aralığı içerisinde farklı boyutlar kazanması ile oluşturulmuştur.

Özdüşünsel bir yaklaşımla yazlık kültürünü ele aldığımızda yazlığın bir mevsime sığdırılan ve aslında ona ait bir kültür yapısı oluşturulan durumlarını öznel bir bakış açısı ile; yani bir yazlıkçı olarak sunabilirim. Çocukluk yıllarımda, 90'ların sonu 2000'lerin ilk yıllarına denk gelen bir dönemden bahsetmek mümkündür, ben ve kuzenlerim için eğitim döneminin bitmesi demek, karne aldıktan en geç bir hafta sonra anneanne-dede yazlığına gidip bir sonraki eğitim dönemi başlayana kadar orada kalmak anlamına gelirdi. Bu süreç içerisinde denize gidilir, öğle uykuları uyunur, “süt darı”lar (haşlanmış mısır) yenir, satın alınan boncuklardan takılar yapılır ve bunlar tüm yazlıkçı çocukların toplandığı parkta satılır, türlü oyunlar oynanır, bisiklet binilirdi. Yazlıktaki çocuklar için yaz sadece bir mevsim değil; yazlığa, yani mekâna özgü birtakım gündelik pratikler ve yılın geri kalan kısmında göremedikleriyle bir arada olma hâliydi.

İncelemeye konu edilen sayfiye mekânları, kıyıyla ilişki hâlinde olanlardır. Tarihsel açıdan avcılık ve temel ihtiyaçlardan biri olan beslenmeye cevap veren bir alan olan kıyı, zamanla ulaşım, savunma, sanayi, depolama, hammadde, sağlık gibi alanlarda da işlevsel olarak kullanılmıştır; sonrasında ise eğlenme fonksiyonunun da baskın şekilde hayata dâhil edildiğini görülmektedir. Spor ve tatil –dolayısıyla da turizm- gibi alanlarda da kıyının talep edilen ve kullanılan bir mekân olması, tarihsel olarak yığınlaşarak oluşturduğu kültürel yapısının belli bir döneme kadar çeşitli değişimler yaşayarak aktarılmasını sağlamıştır; ancak günümüz dünyasında kıyının bir meta hâline gelmesi ve talebin sürekli artarak tüketim kültürünün eline bırakılması söz konusu kültürel yapının yozlaşmasına neden olmuştur. Yaz aylarında nüfusun bir kısmının “gözde tatil beldeleri”ne akın etmeleri neticesinde bu alanlarda yaşanan altyapı sorunları, trafik sıkışıklığı gibi problemlerin yadsınamayacak katkısı ile bölgelerdeki meskûn halkın (yaz kış orada ikâmet eden ya da yazın büyük çoğunluğunu orada geçiren) mekânla ilgili sıkıntılarının artması, ziyaretçilerin “her yerden” ve “her yerli” olmaları sebebiyle farklı kimlik ve kültürel özelliklerin bölgeye taşınması, popüler kültür ve tüketim kültürünün hızına yetişi-

lememesi, kıyının “paralı” hâle getirilmesi neticesinde “beach kültürünün” hâkim olması gibi nedenlerle yazlık kültüründen bahsetmek son dönemler için oldukça zordur. Ayrıca sakinlik ve doğayla olan bağlantı fikriyle oluşan yaz tatili konseptinin yerini popüler kültür etkisiyle herkesin ulaşabileceği tatil köyleri, her şey dâhil oteller gibi tek tipleştirilmiş mekânlara bırakması da bu yazlaşmayı destekleyen bir tercih hâline gelmiştir.

Araştırma ve yayın etiği beyanı: Bu makale tamamıyla özgün bir araştırma olarak planlanmış, yürütülmüş ve sonuçları ile raporlaştırıldıktan sonra ilgili dergiye gönderilmiştir. Araştırma herhangi bir sempozyum, kongre vb. sunulmamış ya da başka bir dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiştir.

Research and Publication Ethics Statement:

This is a research article, containing original data, and it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The author followed ethical principles and rules during the research process. In the study, informed consent was obtained from volunteer participants and the privacy of the participants was protected.

Yazarların katkı düzeyleri: Makale tek yazarlıdır.

Contribution Rates of Authors to the Article: The article is single-authored.

Etik komite onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Ethics committee approval: Ethics committee approval is not required for the study.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Support Statement (Optional): No financial support was received for the study.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest between the authors of this article.

Kaynakça

- Abdülaziz Bey. (2023). *Osmanlı âdet, merasim ve tabirleri -âdat ve merâsim-i kadîme, tabîrât ve muâmelât-ı Kavmiyye-i Osmâniyye* (K. Arısan ve D. Arısan Günay, Haz.) Ötüken.
- Alkan, M. Ö. (2014). Osmanlı'da sayfiyenin icadı (T. Bora, Der.) *Sayfiye -Hafiflik Hayali-*. İletişim, 15-44.
- Biçen, A. (2014). Beton mezarlığı değil kumdan kale (T. Bora, Der.) *Sayfiye -Hafiflik Hayali-*. İletişim, 211-217.
- Birkan, T. (2014). Refik Halid'in kılavuzluğuyla 1940'lar ve 1950'ler Türkiye'sinde sayfiye hayatı (T. Bora, Der.) *Sayfiye -Hafiflik Hayali-*. İletişim, 45-60.
- Bora, A., Bora, T. (2014). Sunuş: Sayfiyedeki gibi serazat (T. Bora, Der.) *Sayfiye -Hafiflik Hayali-*. İletişim, 7-12.
- Boysan, A. (2004). *Nereye gitti İstanbul?* Yapı Kredi.
- Eraslan, S. (2010). *Şile: Bir denizkızı*. Heyamola.
- Erdenen, O. (1993). *Boğaziçi sahilhaneleri I Beykoz anadoluhisarı*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı.
- Erdoğan, B. (2012). Bir kıyı yerleşmesinde kimlik dönüşümü: Tarihsel süreç içinde Karşıyaka'nın (İzmir) kıyı kullanımında gözlenen değişimler. *Ege Coğrafya Dergisi*, 21 (2), 37-47.
- Eriş, M. Ü. (2014). Sayfiye Yıldızından Taşra Kazasına: Erdek. T. Bora (Der.). *Sayfiye -Hafiflik Hayali-*. İletişim, 131-136.

- Göregenli, M. (2022). Kıyıda Kenara Yoldan İnsana: Karadeniz sahil yolu ile dönüşen insan ve mekân ilişkisi. (F. Genç ve Ö. Şendeniz, Ed.) *Kara'dan Öte: Deniz Olarak Karadeniz'e Bakmak*. Gola Kültür Sanat ve Ekoloji Derneği, 196-202.
- Güçlü, K. (1988). Ülkemiz'de sahil bantlarında inşa edilen yazlık evler ve yarattığı sorunlar. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19 (1-4), 205-210.
- Günay Aksoy, Ş. (2022). Mekânın psikolojik etkileri (E. Ada ve O. Turgay, Ed.) *Kültür ve Mekân Araştırmaları*. Nobel, 145-164.
- Gürsoy Ulusoy, Ş. (2023). Toplumsal değişim ve Türkiye'de yazlık site kültürü. *Uluslararası Sanat ve Estetik Dergisi*, 6 (10), 125-136.
- Işık, İ. E. (2009). Mekân ve toplum. (İ. E. Işık ve Y. Şentürk, Yay. Haz.) *Özneler, Durumlar ve Mekânlar -Toplum ve Mekân: Mekânları Kurgulamak-*. Bağlam, 13-23.
- Işın, E. (2023). *İstanbul'da gündelik hayat*. Yapı Kredi.
- İnan, K., Can, Y. (2021). Yazlıkçılarda ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki değişimin sosyo-kültürel belirleyicileri: Niğde Gümüşler Beldesi örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 4 (4), 1-22.
- Meriç, M. (2014). Yaz günleri bu beldede aşk böyle başlar (T. Bora, Der.) *Sayfiye-Hafiflik Hayali-*. İletişim, 263-269.
- Özkan, Ö. (2017). Kıyı kentinin kültürü-Yeniden oluşan sınırla değişen kent kültürü: Maltepe sahili örneği. *Mimar.ist*, 17 (59), 46-51.
- Schiele, R., Müller-Wiener, W. (1988). *19. Yüzyılda İstanbul hayatı*. Apa Ofset.
- Şentürk, L. (2014). Kulüp Tropikal'den Sandıma'ya: Yalıkavak'ta otuz yıl (T. Bora, Der.) *Sayfiye -Hafiflik Hayali-*. İletişim, 61-86.
- Şimşek, M. S. (2011). *İstanbul'un 100 yalısı*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş.
- Yörükân, A. (2006). *Şehir sosyolojisinin ve insan ekolojisinin teorik temelleri* (T. Yörükân, Der. ve Yay. Haz.) Nobel.
- Yücel, V. (2009). Hafıza yeri-kimlik yeri (İ. E. Işık ve Y. Şentürk, Yay. Haz.) *Özneler, Durumlar ve Mekânlar -Toplum ve Mekân: Mekânları Kurgulamak-*. Bağlam, 101-115.

Elektronik kaynakça

- Gölgeler Düştü Suya* (2006). <https://belgeselx.com/belgesel/bolum-1-golgeler-dustu-suya> adresinden 24 Eylül 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Gürel, M. Ö. (2014). Modernizmin Türkiye'deki Açılımı Olarak Yazlık Ev. *Yazlık: Şehirlinin Kolonisi – Ev Konuşmaları*. İstanbul: Salt Beyoğlu. <https://www.youtube.com/watch?v=VGPIsRaEono> adresinden 14 Haziran 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Hadi, S. (2014). Tütüncü ve Hadi Yazlık Evi. *Yazlık: Şehirlinin Kolonisi – Ev Konuşmaları*. İstanbul: Salt Beyoğlu. <https://www.youtube.com/watch?v=LCHT8YO2uCW> adresinden 14 Haziran 2023 tarihinde erişilmiştir.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).